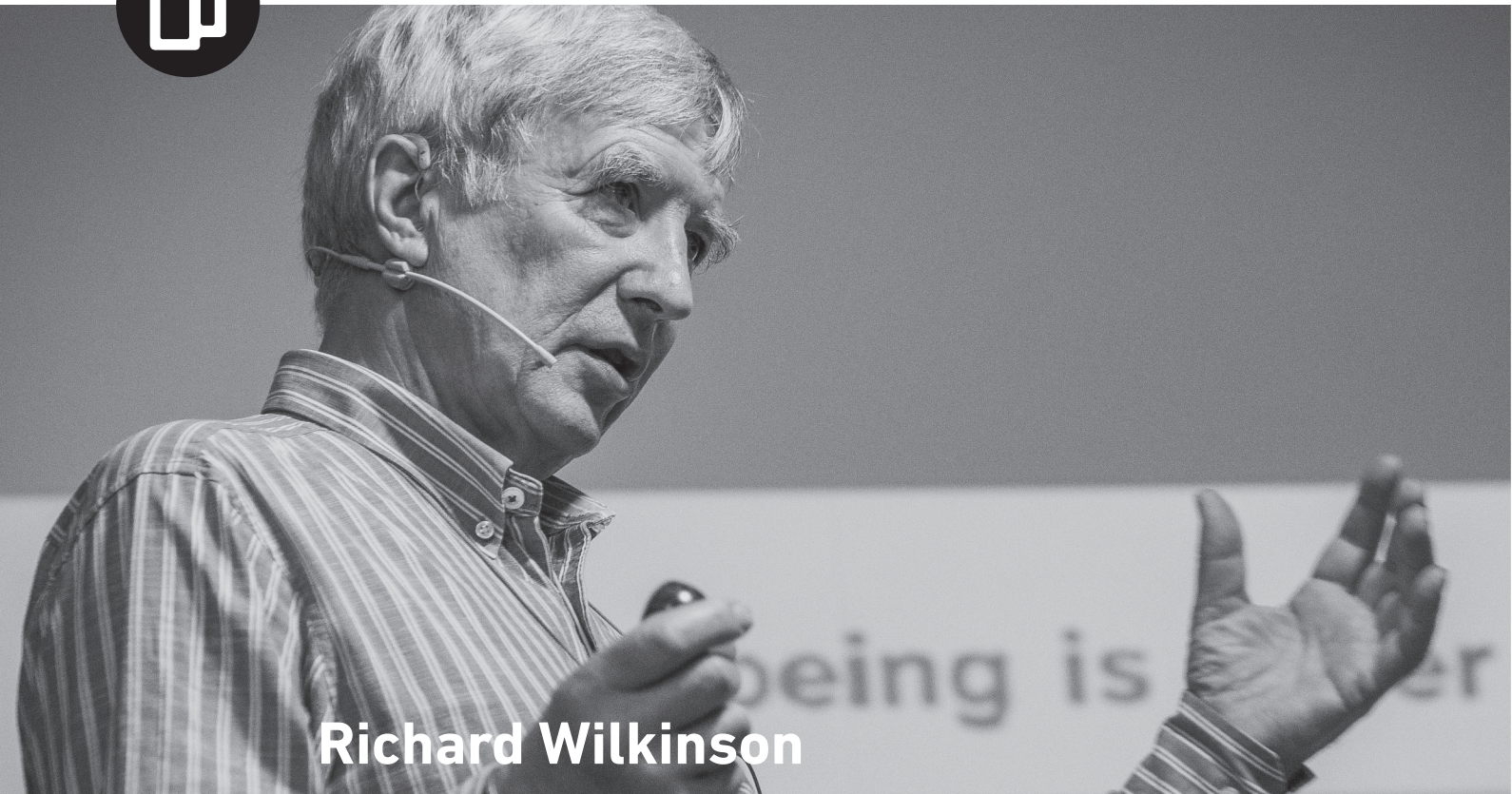




finestra



Richard Wilkinson

“Desigualtats, benestar i democràcia”

Lliçó Inaugural Irla 2016-2017.

Universitat Pompeu Fabra. Barcelona, 30 de setembre de 2016

Fotografia: Albert Salamé

Richard Wilkinson (1943) és un reconegut epidemiòleg social. Professor emèrit de la Nottingham University, amb una brillant trajectòria acadèmica, el 2009 esdevingué també conegut entre el gran públic a causa de la publicació de *The Spirit Level. Why More Equal Societies Almost Always do Better*, escrit conjuntament amb la professora Kate Pickett (1965). Ambdós autors demostren, al llarg d'aquest *best-seller*, com la desigualtat econòmica té efectes perniciosos sobre un ampli ventall de fenòmens humans i socials: des de l'esperança de vida fins la taxa d'homicidis, passant per la confiança entre les persones, la mobilitat social o la salut mental. El professor Wilkinson va mostrar els resultats d'aquest treball a la Universitat Pompeu Fabra, convidat per la nostra Fundació.

Gràcies a tothom. Com sabeu, sóc epidemiòleg social. Vaig començar estudiant les grans diferències en les taxes de mort entre rics i pobres a cadascun dels nostres països. Resulta que les persones més pobres es veuen privades de potser cinc, deu o fins i tot quinze anys d'esperança de vida, comparat amb aquelles que viuen en zones més riques. Però a mesura que avançava la investigació, ens vam adonar que les causes d'aquestes desigualtats en la salut eren les mateixes que les causes de molts altres problemes que tenen gradients socials. Per gradients socials, em refereixo a problemes que esdevenen més comuns a mesura que es baixa a l'escala social.

Sovint faig servir una fotografia que mostra com som d'infelïços tots plegats. És una foto feta al centre de Londres de gent que va a treballar. Estan a la flor de la vida. No són aturats. Tots i cadascun d'ells sembla infelïç, deprimat, ansiós. I el que us he de dir té a veure en part amb el fet que les nostres societats són productores de benestar molt ineficients.

Crec que la gent té una visió molt ingènua de la desigualtat. La majoria

de la gent creu que la desigualtat només importa si crea pobresa o si se la considera molt injusta. Els sembla que és important principalment en termes materials. Però la desigualtat és una relació social. Un antropòleg nord-americà que admiro molt, en Marshall Sahlins (1930), diu que la pobresa no és una quantitat petita de béns, sinó una distinció ultratjant entre classes. I del que realment vull parlar és de la pobresa i la desigualtat en aquest sentit.

El professor de política social d'Oxford Robert Walker ha liderat un estudi sobre la pobresa, de com s'experimenta la pobresa, en països més rics i més pobres. Un equip internacional va entrevistar gent pobre sobre la seva experiència, sobre el que se sent vivint en la pobresa en els seus països. A Uganda, l'Índia, Xina, Pakistan, Corea, Regne Unit i Noruega. I la pobresa significa coses totalment diferents en aquestes societats. A l'Índia la pobresa significa viure en una petita barraca de xapa, amb el pis de terra, sense aigua potable, sense clavegueram. Quan cuines, cuines fora de casa. En canvi, a Noruega la pobresa significa viure en una casa de tres habitacions, amb calefacció

Les persones més pobres es veuen privades de cinc, deu o fins i tot quinze anys d'esperança de vida comparat amb les persones que viuen en zones més riques

central i una televisor de pantalla plana. Però aquest equip internacional d'investigadors va descobrir que l'experiència de la pobresa és gairebé la mateixa en aquestes diferents societats. És l'experiència d'estar a baix de tot de la jerarquia social. I és realment per això pel que estic llegint-vos això, per a transmetre la idea que la desigualtat té sobretot a veure amb diferències d'estatus social, no amb estàndards de vida absoluts. Els nivells de vida són importants perquè ens diuen on som en relació amb els altres. Així que aquesta és la conclusió de l'estudi.

Els enquestats, les persones entrevistades, menyspreen universalment la pobresa i sovint es menyspreen ells mateixos pel fet de ser pobres. Els fills sovint menyspreaven els seus pares. Els homes sovint menyspreaven les seves dones. I es revelava que alguns homes descarregaven el seu autoodi en les seves parelles i fills. Malgrat que els enquestats creien en general que havien fet tot el possible davant les circumstàncies, la majoria consideraven que havien fallat tant per ser pobres com perquè altres els veien com a fracassats. Aquesta internalització de la

vergonya es veia reforçada externament a la família, al lloc de treball i en les relacions amb la burocràcia.

Fins i tot els nens no s'escapaven d'aquesta vergonya. Amb la possible excepció del Pakistan, l'escola era un motor de classificació social, un lloc d'humiliació per als que no tenien possessions que garantissin l'acceptació social. Cap pare no podia evitar la vergonya de no poder mantenir els seus fills, fins i tot quan els nens estaven disposats a deixar de demanar coses —tot i que aquest fet era, en si mateix, una font addicional de vergonya. Per als homes, dependre d'altres o de les prestacions socials es percebia com un desafiament al seu sentit de la masculinitat. Un pare britànic, amb dos fills, va admetre: «Em sento com una merda. Sóc l'home d'aquesta relació. Se suposa que sóc l'home, que he de tenir cura de la meva senyora i dels meus fills, i no puc».

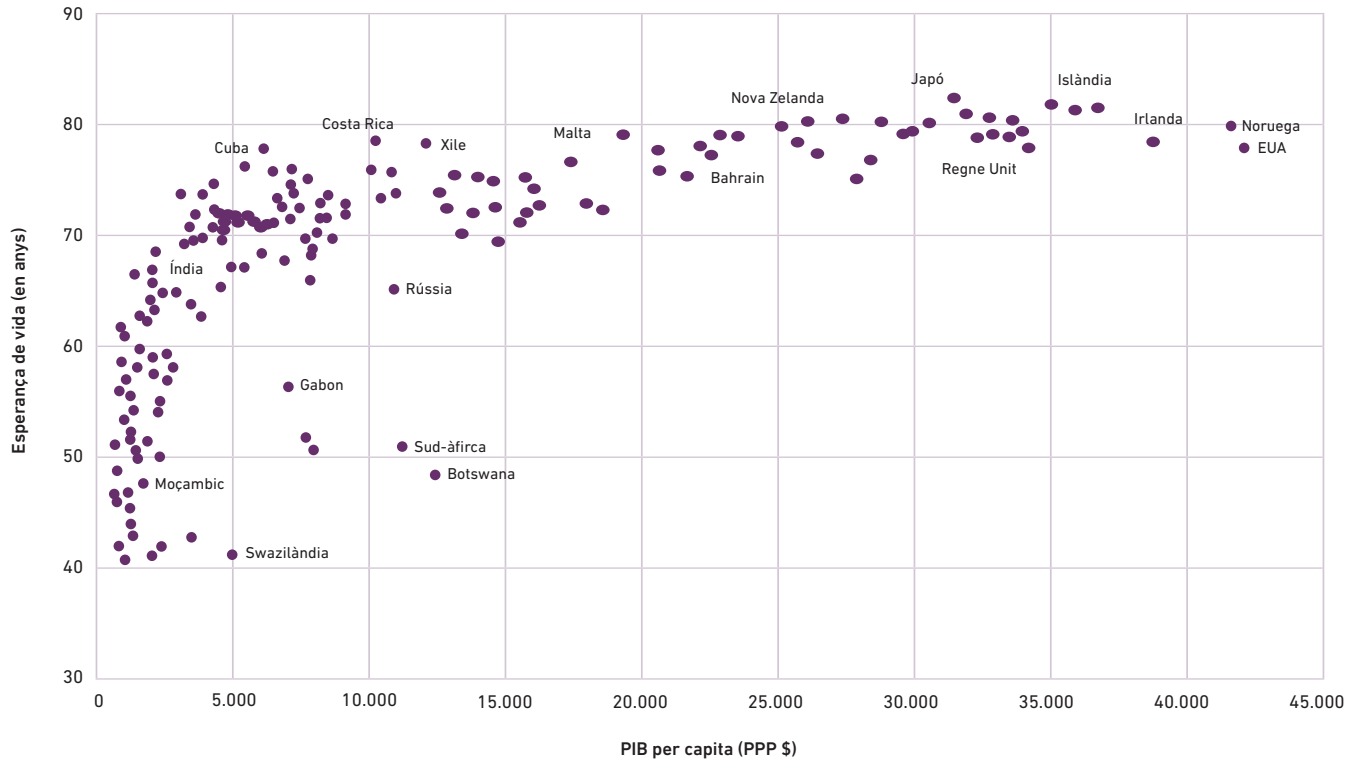
Així doncs, crec que hem de deixar de pensar, fins i tot pel que fa a la pobresa, simplement en termes de què ens comporten les circumstàncies d'insuficiència material i pensar que l'important, també, és que ens

fa inferiors. Els efectes de la desigualtat, la visió menys ingènua de la desigualtat, té a veure amb sentiments de superioritat i inferioritat. La desigualtat ens divideix, fa que ens jutgem els uns als altres per l'estatus i per tant, fa que ens preocupi més intensament la forma com se'ns veu i som jutjats, que ens preocupin més aquestes inseguretats d'estatus. I com que la desigualtat té a veure amb la jerarquia d'estatus, els efectes sobre els éssers humans són, en molts aspectes, similars als efectes dels sistemes de rang entre els primats no humans.

Així, per exemple, la patòloga Carol Shively (1986) observa els macacos en captivitat. Observa, per exemple, les artèries dels animals d'estatus baix, que comencen a estar obstruïdes amb colesterol. I les artèries dels animals d'estatus superior, que segueixen sent desobturades. L'estrès de la baixa condició social. I Robert Sapolsky (1957), neuroendocrinòleg de la Stanford University, ha estat estudiant els babuïns en estat salvatge. Ha demostrat que els efectes de la situació a la seva jerarquia social són molt semblants als que es veuen en els funcionaris a Londres.

Gràfic 1

Esperança de vida i PIB per capita, 2005



Així, per exemple, entre els funcionaris, hi ha dos estudis importants, anomenats «estudis de Whitehall», pel primer dels quals s'han recollit dades de 17.000 funcionaris, seguint-los en el temps, mentre pel segon s'han reunit dades de 14.000,

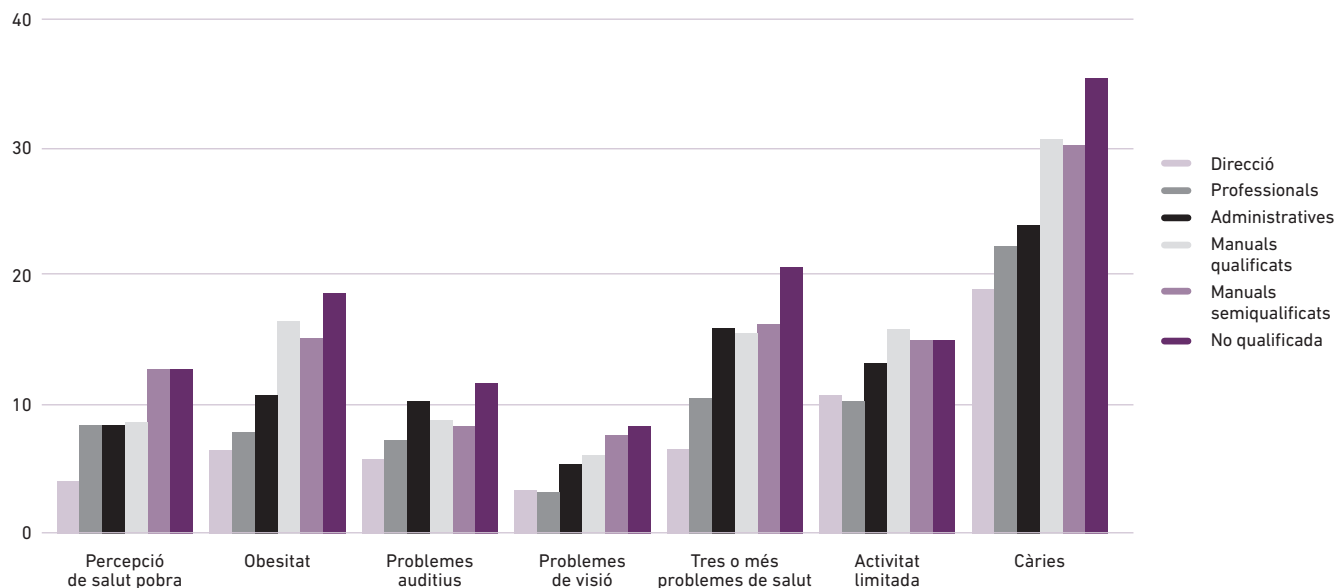
també seguint-los en el temps. Aquest és un exemple senzill, de diferències en un factor de coagulació de la sang. Ja sabeu que si et talles —o si ets un mico de baixa categoria i t'ataca un dels animals dominants —necessites que la teva

sang coaguli ràpidament perquè la ferida no segueixi sagnant. Doncs bé, els funcionaris de menys rang tenen nivells més alts de fibrinogen. La seva sang coagularà més ràpidament. La sang es comporta una mica com si estiguessin a punt de

La pobresa no és una quantitat petita de béns, sinó una distinció ultratjant entre classes

Gràfic 2

Problemes de salut de les dones a l'Estat espanyol per tipus d'ocupació



Font: LA PARRA, Daniel, GIL, Diana i DE LA TORRE. *A Ethnicity & Health*, núm. 21, p. 468-479, 2016.

ser mossegats pels seus superiors. És una resposta d'estrès.

A través de l'epidemiologia, hem arribat a comprendre una bona part de les respostes a l'estrès. I de fet, la Carol Shively, a la qual he esmentat abans, té els seus animals en captivitat, per a poder-los mantenir en iguals condicions materials, i així poder-los donar el mateix menjar,

ja siguin animals d'alta o de baixa categoria. I pot canviar els animals de grup. Així que alguns pugen, i altres baixen. I en aquestes condicions, veiem molts efectes semblants als que es veuen a les poblacions humanes en relació amb la diferenciació d'estatus social.

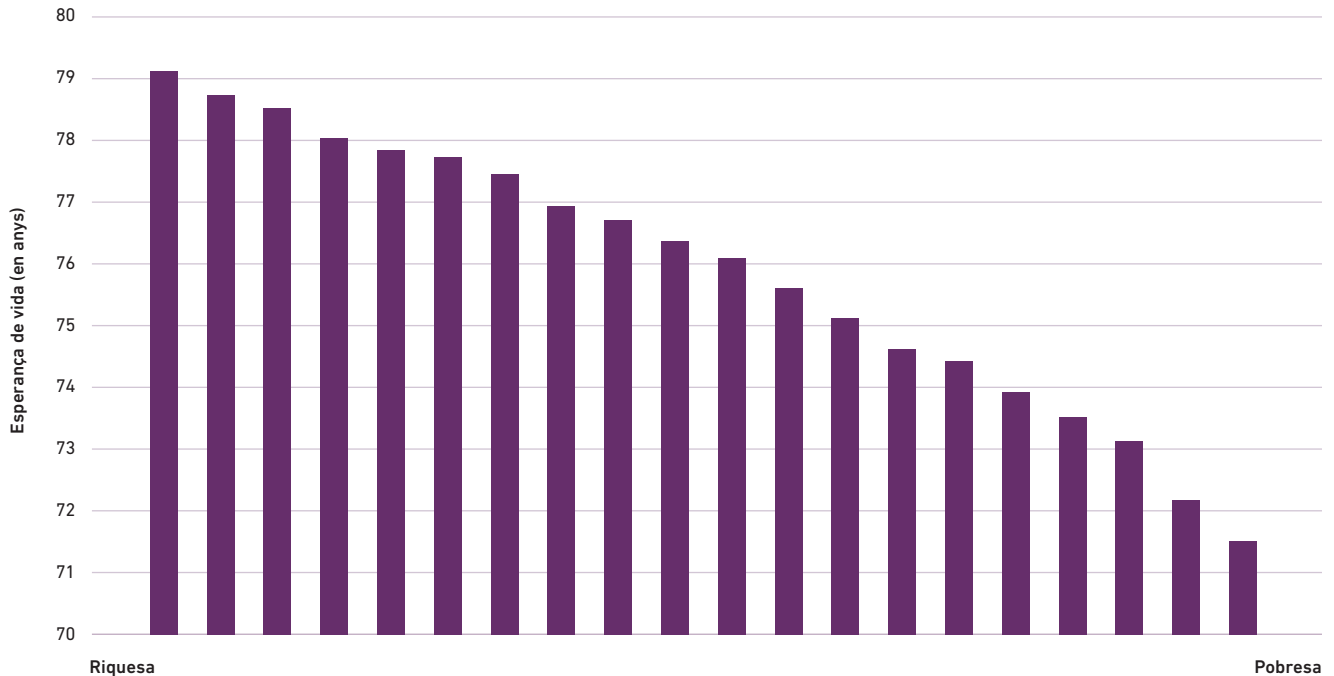
Per tant, hem de deixar de pensar en la desigualtat simplement en termes

de justícia o d'injustícia. La desigualtat té a veure amb les nostres respostes evolutives a la diferenciació d'estatus social. Però no només pel que afecta l'estatus social dels pobres: més desigualtat converteix l'estatus social en més important per a tots nosaltres. Fa que la classe i l'estatus siguin determinants més poderosos del que passa amb les nostres vides.

A l'Índia la pobresa significa viure en una petita barraca de xapa, sense aigua potable. A Noruega significa viure en una casa de tres habitacions, amb calefacció i televisor de pantalla plana

Gràfic 3

Esperança de vida i riquesa en els comtats d'Anglaterra i Gal·les



Font: WILKINSON, Richard i PICKETT, Kate. *The Spirit Level*. Londres: Penguin, 2009.

Puc exposar-ho d'una altra manera. A la següent diapositiva podeu veure, d'una banda, el llarg procés del creixement econòmic, tant de països pobres com de països rics; i d'altra banda, l'evolució de l'esperança de vida —veure gràfic 1. Així, podem observar un ràpid augment de l'espe-

rança de vida en les primeres etapes del creixement econòmic i després un anivellament. Això no és un efecte sostre. No es tracta que s'hagi arribat als límits de l'esperança de vida humana. Aquesta corba va pujant amb el temps. I va pujant igual de ràpid com en qualsevol moment du-

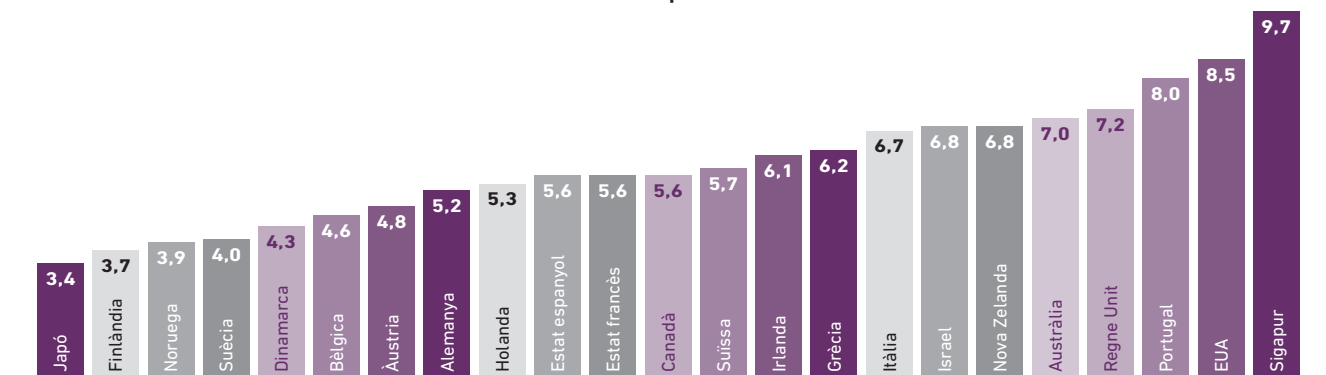
rant els últims 100 anys. Però ja no està relacionada amb el creixement econòmic.

I si en comptes de l'esperança de vida ens fixem en la felicitat, en mesures de benestar, veiem el mateix. Millores ràpides en les primeres

La desigualtat ens divideix, fa que ens jutgem els uns als altres per l'estatus i per tant, fa que ens preocupi més intensament la forma en què se'ns veu i som jutjats

Gràfic 4

Com de més ric és el 20% més ric en relació al 20% més pobre



Font: WILKINSON, Richard i PICKETT, Kate. *The Spirit Level*. Londres: Penguin, 2009.

etapes de creixement econòmic i, a continuació, estabilització. El que ens diu això és que en el món ric hem arribat en bona mesura al final dels beneficis reals del creixement econòmic. Ha transformat la qualitat de les nostres vides, però és en gran part una feina acabada. En els països pobres és molt important comptar amb estàndards materials més alts. Però per a tots nosaltres, el fet de tenir més de tot és cada vegada menys important.

Però mireu, aquesta és la paradoxa. Si ens fixem en la salut, per exemple, per classe ocupacional en aquest

cas, trobarem gradients extraordinaris. Aquí tenim unes dades que he trobat referents a l'Estat espanyol —veure gràfic 2. Les persones es classifiquen en cinc categories d'ocupació. La de més alt rang, les classes professionals aquí, baixant a les classes administratives, i a continuació, les manuals qualificades, semiqualficades i no qualificades. I tenim les persones amb una percepció pobre de la seva salut, gent que creu que la seva salut és dolenta. Obesitat, persones amb problemes d'audició, amb problemes de visió i persones amb tres o més problemes de salut diferents... Així que en

tots aquests factors es veuen els gradients socials i aquesta pauta a l'Estat espanyol... —em sap greu no haver trobat dades de Catalunya— és típica a tot arreu.

Aquí podeu veure dades britàniques —veure gràfic 3. Són força antigues o sigui que aquestes barres han de ser totes una mica més altes. Aquestes són les àrees petites més pobres, amb una esperança de vida més baixa i aquestes són les àrees més riques amb una esperança de vida alta. Però veieu, no es tracta d'una diferència entre els pobres i tots els altres. Per entendre aquest patró

Més desigualtat fa que l'estatus social sigui més important per a tots nosaltres. Fa que la classe i l'estatus siguin determinants més poderosos del que passa amb les nostres vides

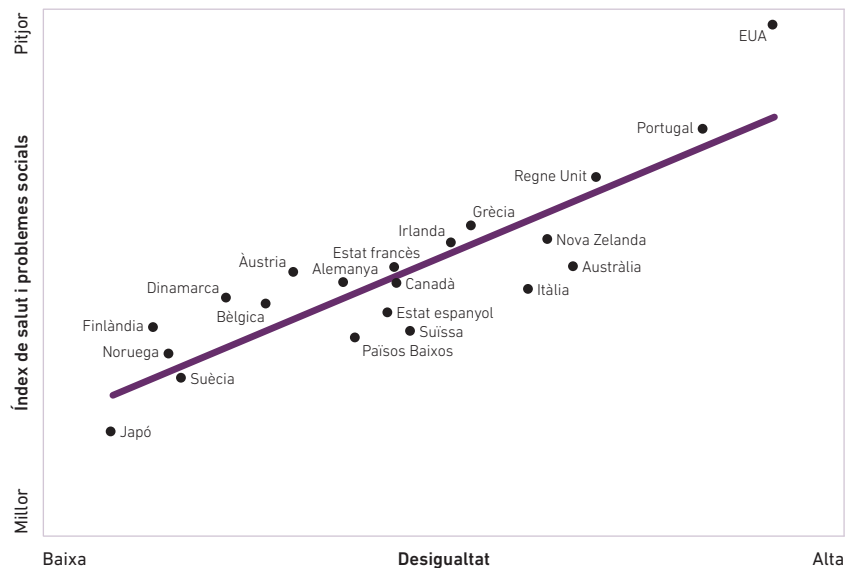
de les desigualtats en salut, s'ha de saber per què les persones situades una mica per sota dels més rics van pitjor. Les desigualtats de salut en la vostra societat us afecten a tots.

Però mireu, hi ha un contrast extraordinari. Als països rics, no importa com són de rics. No importa pel que fa a l'esperança de vida. I és perquè aquí estem veient els efectes de les diferències d'ingressos dins les societats. Aquí estem contemplant els efectes dels ingressos relatius, d'estatus social, de com ens comparem entre nosaltres, on ens trobem en relació entre nosaltres. O sigui que passa el mateix que amb els micos. I quan captes aquesta idea, t'has de començar a plantejar: què passa si fem que les diferències entre nosaltres siguin majors o menors? I això és precisament el que us vull explicar.

Per descomptat, la gent sempre ha intuït, des d'abans de la Revolució Francesa, que la desigualtat és socialment divisiva i socialment corrosiva. I ara que podem comparar la desigualtat en les diferents societats, ens trobem que aquesta intuïció és més certa del que ens esperàvem.

Gràfic 5

Relació entre l'índex de salut i problemes socials i la desigualtat



Font: WILKINSON, Richard i PICKETT, Kate. *The Spirit Level*. Londres: Penguin, 2009.

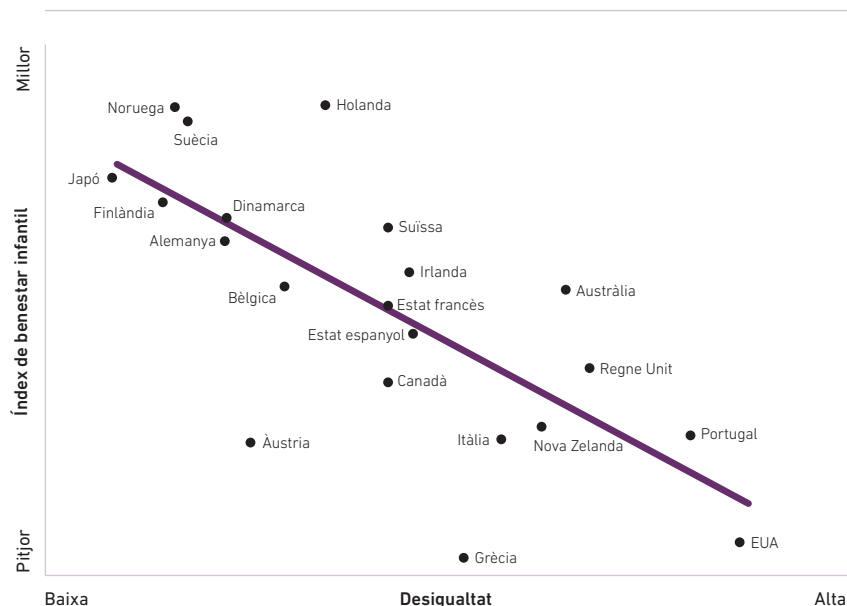
Les dades que hem utilitzat simplement mostren quant més ric és el 20% més ric de gent de cada societat comparat amb el 20% més pobre — veure gràfic 4. Totes les nostres dades provenen de fonts internacionals. No les compilem nosaltres mateixos. Això ve de l'Informe de Desenvolupament Humà de les Nacions Unides. Mostra el mateix que les dades del

Banc Mundial. Al Japó, Finlàndia, Noruega, Suècia, Dinamarca, el 20% més ric són entre 3,5 i 4 vegades més rics que el 20% més pobre. Però en aquests països, Austràlia, el Regne Unit, Portugal, EUA, Singapur, la bretxa és el doble de gran. Això ens permet veure les implicacions d'aquestes diferències. Des que vam fer aquest treball que us mostraré,

En el món ric hem arribat en bona mesura al final dels beneficis reals del creixement econòmic

Gràfic 6

Relació entre l'índex de benestar infantil i la desigualtat



WILKINSON, Richard i PICKETT, Kate. *The Spirit Level*. Londres: Penguin, 2009.

les diferències entre les rendes espanyoles han augmentat; o sigui, que esteu en una posició una mica menys bona davant d'altres països que en les dades que us mostraré.

El que us he de dir és molt senzill: com més gran sigui la diferència entre rendes, més problemes socials de tota mena hi haurà. El que vam

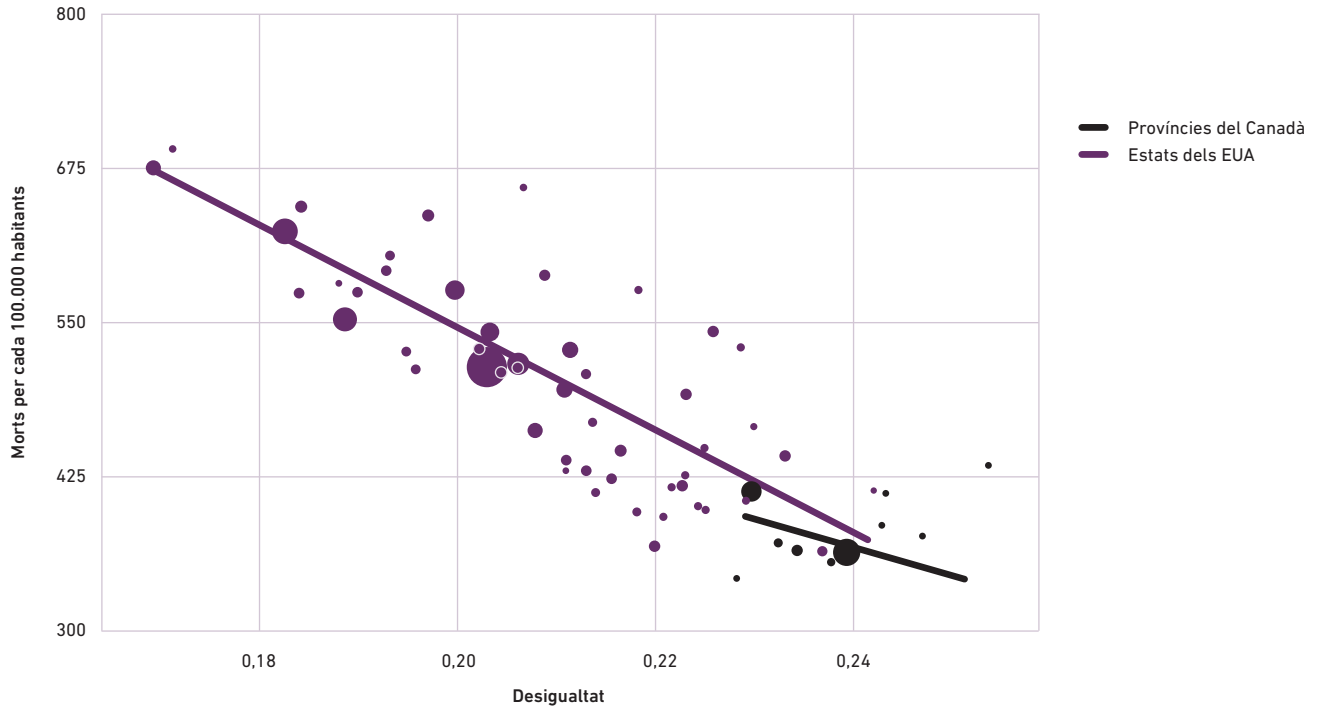
fer va ser recopilar dades sobre totes aquestes qüestions per a cada país al món ric, desenvolupat. Tal i com he dit, no vam compilar nosaltres les dades, així que si no us agraden, no ens culpeu a nosaltres. L'esperança de vida és de l'OMS. Les puntuacions de matemàtiques i d'alfabetització de l'OCDE. La mortalitat infantil de l'OMS. Els homicidis, no recordo d'on són.

Presos: aquesta és la proporció d'empressonats respecte de la població total. Les taxes de natalitat entre adolescents. Quant confien les persones entre elles: això prové de l'Enquesta Mundial de Valors. Les taxes d'obesitat són de la International Obesity Task Force. Les malalties mentals —incloent l'addicció a les drogues i l'alcohol—, de nou de l'OMS. I algunes xifres sobre la mobilitat social. Les vam posar totes en un índex. Així que aquí estan —veure gràfic 5.

La situació d'un país en aquest gràfic és un reflex de la forma en què s'està conduint el país en tot aquest tipus de qüestions. I a totes les meves diapositives, els països més desiguals treuen els pitjors resultats. Hi ha Portugal, el Regne Unit, els EUA, Nova Zelanda, Austràlia. És una relació extraordinàriament estreta. Ens preocupava que es pogués pensar que només havíem triat els problemes per adaptar-los al nostre argument, així que vam mirar l'índex del benestar infantil de l'UNICEF —veure gràfic 6. Com que no l'elaborem nosaltres, és completament independent del que pensem. Es podria dir que el nostre índex tracta els resultats d'adults,

Gràfic 7

Relació entre desigualtat i taxes de mortalitat entre homes en edat de treballar.
Estats nord-americans i províncies canadènques



Font: ROSS, WOLFSON, DUNN, BERTHELOT, KAPLAN, LYNCH. *British Medical Journal*. Vol 320, p. 898-902, 2000.

mentre que el d'UNICEF tracta els resultats d'infants. L'índex de benestar infantil de l'UNICEF serveix per mesurar el benestar als països rics. Conté taxes d'immunització, si hi ha *bullying* a les escoles, si els nens

poden parlar amb els seus pares, si tenen llibres a casa... Uns 40 indicadors diferents.

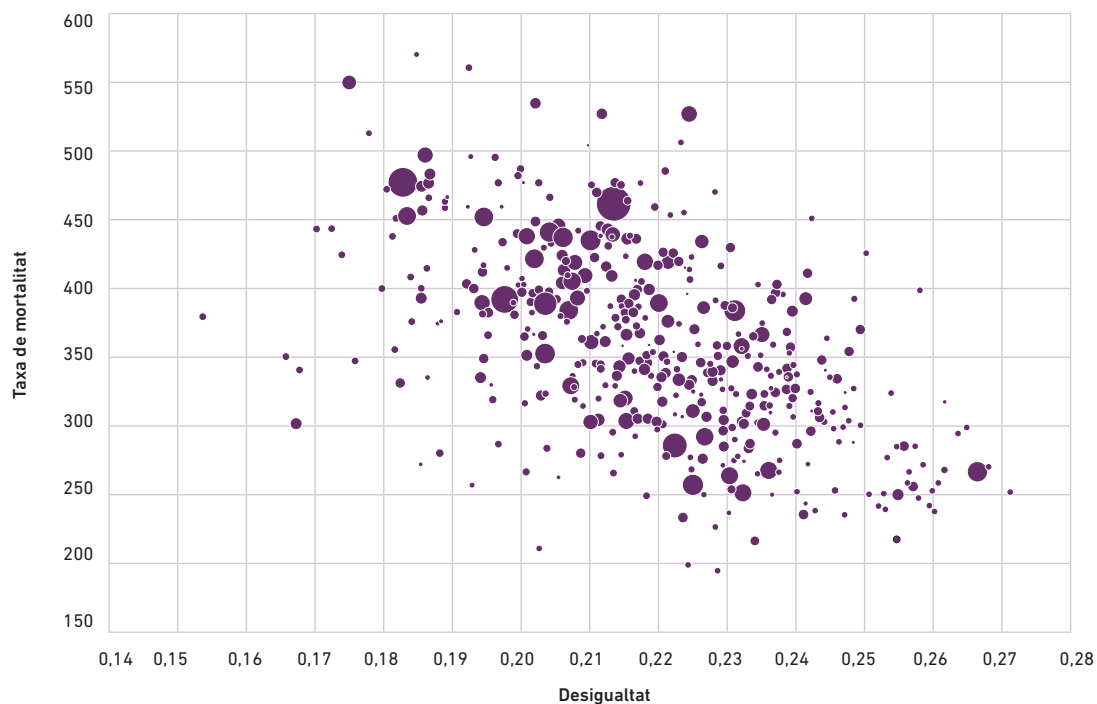
Com podeu veure, passa el mateix en ambdós índexs: els països més

desiguals van pitjor. Tenen nivells de benestar infantil més baixos. Vam publicar un article en una revista mèdica britànica mostrant que cadascun dels principals components de l'índex estaven estretament

Pel que fa a l'esperança de vida, el que més importa dels països rics no és com són de rics, sinó les diferències d'ingressos existents al seu interior

Gràfic 8

Relació entre desigualtat i taxes de mortalitat a 528 ciutats dels EUA, Regne Unit, Canadà, Austràlia i Suècia



Font: DORLING, DUNN, HENDRICKSSON, GLOVER, LYNCH. *Journal of Urban Health*, vol. 82, pp. 101-110, 2005.

relacionats amb la desigualtat i no amb el PNB per capita. A continuació, l'UNICEF va treure un altre índex —aquest és, de fet, el segon índex—, ens vam fixar en els canvis entre els dos índexs en el temps i ho vam

publicar a la revista mèdica *Paediatrics*. I hi ha una relació significativa entre l'augment de les desigualtats en diferents països, en aquests països, i el que està succeint amb el benestar infantil.

Aquí podeu veure un altre gràfic, on comparem els estats nord-americans i les províncies canadenques pel que fa a les taxes de mortalitat entre homes en edat de treballar —veure gràfic 7. Podeu comprovar que,

Els països més desiguals tenen índexs de benestar menors, tant entre adults com entre infants

en els estats i províncies més igualitaris, les taxes de mortalitat són més baixes. En altres grups d'edats, sobretot entre els grups de tercera edat, la relació és molt poc clara. És forta en la infància, en la mortalitat infantil. Pot ser que sigui més feble en la tercera edat, en les taxes de mortalitat en la vellesa, perquè no estiguin relacionades només amb la desigualtat actual, sinó l'experiència passada de la desigualtat.

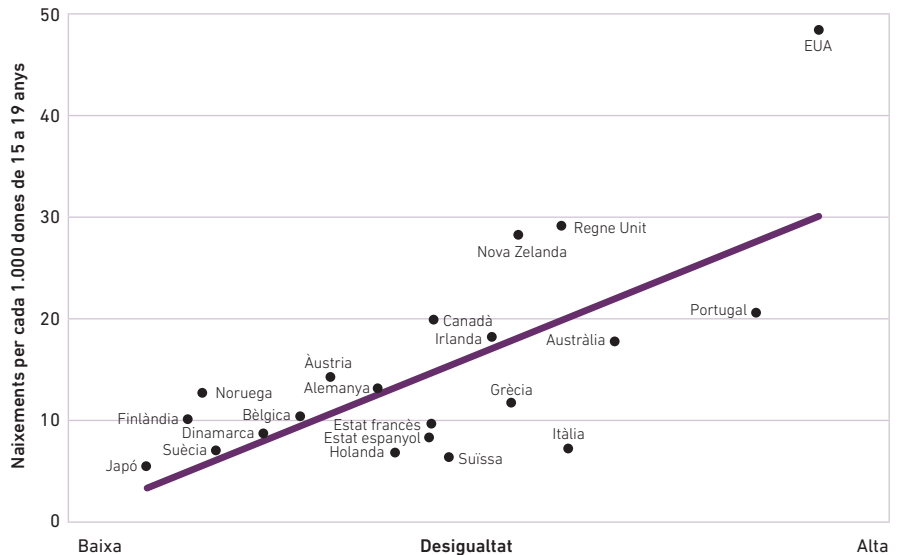
Un altre exemple el podeu veure en el gràfic 8: són ciutats dels EUA, el Regne Unit, Canadà, Austràlia i Suècia. Són 528 ciutats, i podeu veure com, a les ciutats més igualitàries, les taxes de mortalitat tendeixen a ser més baixes.

Les taxes de natalitat adolescent —és a dir, naixements per cada 1.000 dones adolescents— també presenten diferències molt grans. Com podeu veure al gràfic 9, hi ha uns cinc naixements per cada 1.000 dones adolescents allà. I puja. Al Regne Unit tenim sis vegades aquest nivell. Als EUA, al voltant de deu vegades aquest nivell.

Podem observar també la població empresonada —gràfic 10. El Japó té

Gràfic 9

Relació entre desigualtat i taxa de natalitat adolescent



Font: WILKINSON, Richard i PICKETT, Kate. *The Spirit Level*. Londres: Penguin, 2009.

aproximadament uns 40 presos per cada 100.000 persones. Els EUA puja fins a uns 400. Es tracta, doncs, de diferències de múltiples de deu, tant en aquestes taxes com les de natalitat entre mares adolescents.

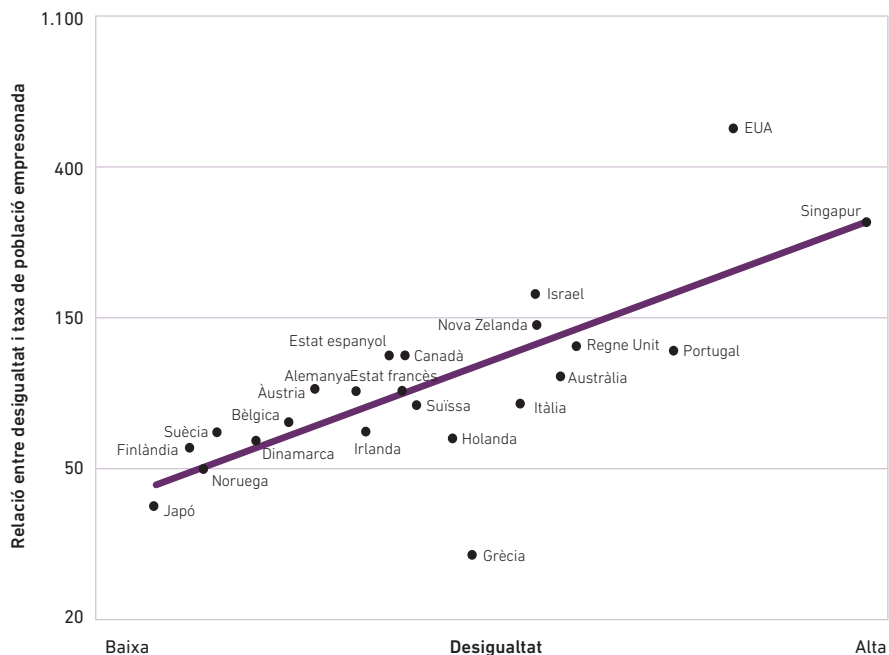
Malalties mentals: més aviat pocs països estan disponibles aquí. En el gràfic 11 podeu veure la proporció de la població amb alguna malal-

tia mental l'any anterior. Aquesta informació no es basa simplement en si les persones demanen atenció mèdica en aquest aspecte, perquè això seria massa influenciat per la forma com hi accedeixen, sigui reconeguda la malaltia mental o no. Es basa, en canvi, en l'ús d'entrevistes diagnòstiques amb mostres aleatòries de la població. Així que, en lloc de preguntar «Se li

**El Japó té uns 40 presos per cada 100.000 persones.
Els EUA puja fins a uns 400**

Gràfic 10

Relació entre desigualtat i taxa de població empresonada



Font: WILKINSON, Richard i PICKETT, Kate. *The Spirit Level*. Londres: Penguin, 2009.

ha diagnosticat depressió, ansietat o trastorns?» pregunten sobre els seus patrons de son, gana, els seus sentiments d'autoestima, tot aquest tipus de coses que s'han definit com a diagnòstics de les malalties mentals. De nou, trobem grans diferències: tenim un 8% aproximat

amb alguna malaltia mental als països més igualitaris i puja fins a tres vegades aquest nivell al Regne Unit i als EUA.

Aneu agafant la idea, oi? La cosa segueix i segueix. I podria mostrar-vos encara més proves al respecte.

Val a dir que, de vegades, la gent pensa que aquestes desigualtats de rendes són justes, si tothom tenim la possibilitat d'assolir el lloc que ens mereixem en societat. És aquella idea segons la qual els més o menys capaços pugen i els altres baixen. Que si treballes molt, ascendiràs. Però aquí podeu veure el gràfic 12 que demostra que hi ha menys mobilitat social a les societats amb diferències de rendes més importants. Ens agrada dir, que si els nord-americans volen viure el somni americà en comptes de només somiar-lo, han d'anar a viure a Dinamarca.

Per descomptat, he d'explicar en què es basa aquesta mesura de la mobilitat de renda intergeneracional, utilitzant els grans estudis de cohorts a diferents països. Ho sento, però és de pares i fills, no de mares i filles; els canvis en les activitats de les dones, de les taxes d'activitat econòmica, fan que sigui molt més difícil comparar les mares amb les filles. Però bàsicament s'està preguntant: els pares rics tenen fills rics, i els pares pobres tenen fills pobres, o no importa gaire la renda dels pares? I ens trobem que, en els

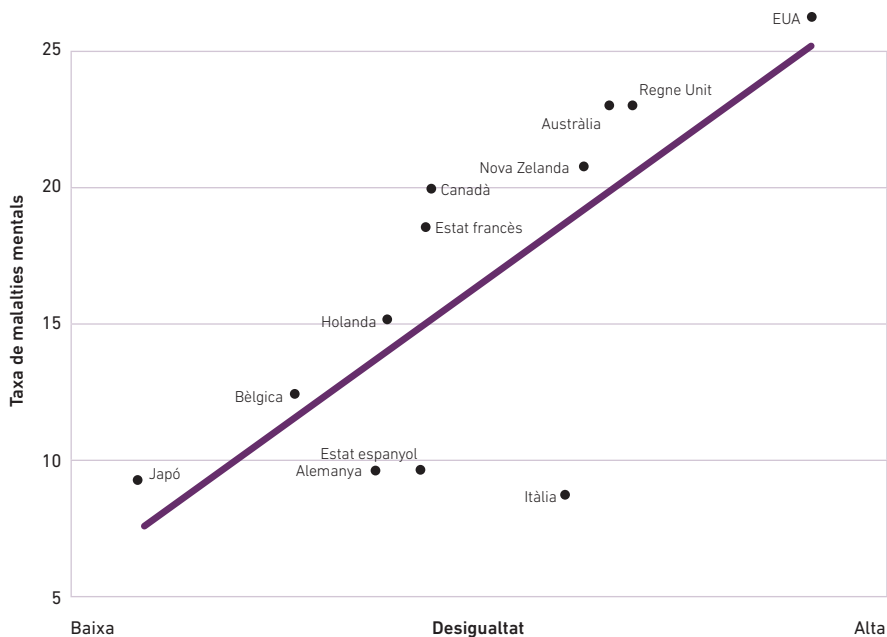
Als països més igualitaris trobem un 8% aproximat de persones amb alguna malaltia mental, mentre que la proporció puja fins a tres vegades aquest nivell al Regne Unit i als EUA

països més desiguals, els nivells de renda dels pares són molt més importants del que ho són en aquests països més igualitaris.

Crec que quan es mostra a la gent tants resultats diferents, tots ells afectats per la desigualtat, sovint la gent pensa que és inversemblant. Com pot ser que la desigualtat afecti les taxes d'homicidis, les puntuacions de matemàtiques i alfabetització o la salut dels infants? Tots estan determinats, certament, per coses molt diferents. Però una cosa que tenen tots en comú és que tenen gradients socials. Tots ells són pitjors a la part inferior de l'escala social. Tots sabeu quines parts de les vostres ciutats tenen els índexs més alts de violència, quines tenen la pitjor salut o els pitjors ambients escolars. Aquests gradients socials es troben a tot tipus de problemes. Per tant, en certa manera, fem una afirmació molt senzilla: els problemes que sabem que estan relacionats amb l'estatus social, dins les nostres societats, empitjoren en augmentar les diferències d'estatus social. Per descomptat que hi ha altres determinants d'aquests resultats, però tots tenen en comú aquest

Gràfic 11

Relació entre desigualtat i taxa de malalties mentals



Font: WILKINSON, Richard i PICKETT, Kate. *The Spirit Level*. Londres: Penguin, 2009.

factor, que esdevé més influent a mida que augmenten les diferències d'estatus social.

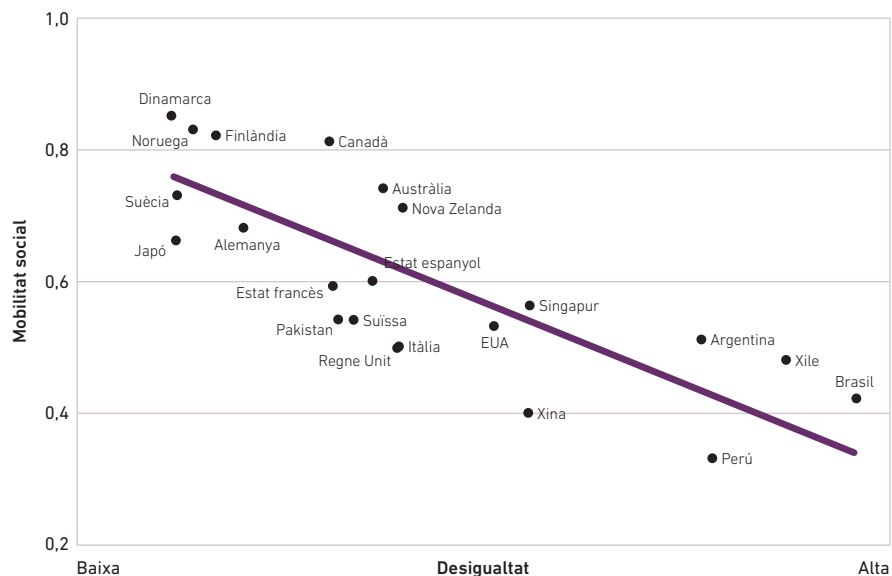
D'aquesta manera, crec que la desigualtat de rendes no és un factor causal nou. La desigualtat d'ingressos ens diu el que sempre hem sabut so-

bre la condició social, les diferències de classe, en tots aquests resultats. Del que estem parlant realment és de si tenim una piràmide social molt empinada o una piràmide social molt menys profunda. I això comporta una diferència per a les relacions socials i un ampli ventall d'altres fenòmens.

Hi ha menys mobilitat social a les societats amb diferències de rendes importants

Gràfic 12

Relació entre desigualtat i mobilitat social



Font: CORAK (2013) i WORLD BANK (2013).

La sorpresa és que no són només els pobres els que es veuen afectats per la desigualtat. Podem observar, per exemple, les dades del gràfic 13. Són dades antigues de les puntuacions de matemàtiques i d'alfabetització de l'OCDE. Tenim les puntuacions d'alfabetització de joves —de 16 a 25 anys— i aquí estan classificades pel nombre d'anys d'educació que tenen

els seus pares. De manera que aquí dalt del gràfic hi ha els joves que tenen pares molt ben formats, per la qual cosa estan més a prop de la part alta de la societat. Aquí sota teniu els joves amb pares amb menor nivell d'educació, pel que estan més a prop de la part baixa de la societat. I tenim gradients socials molt més pronunciats als EUA, amb grans

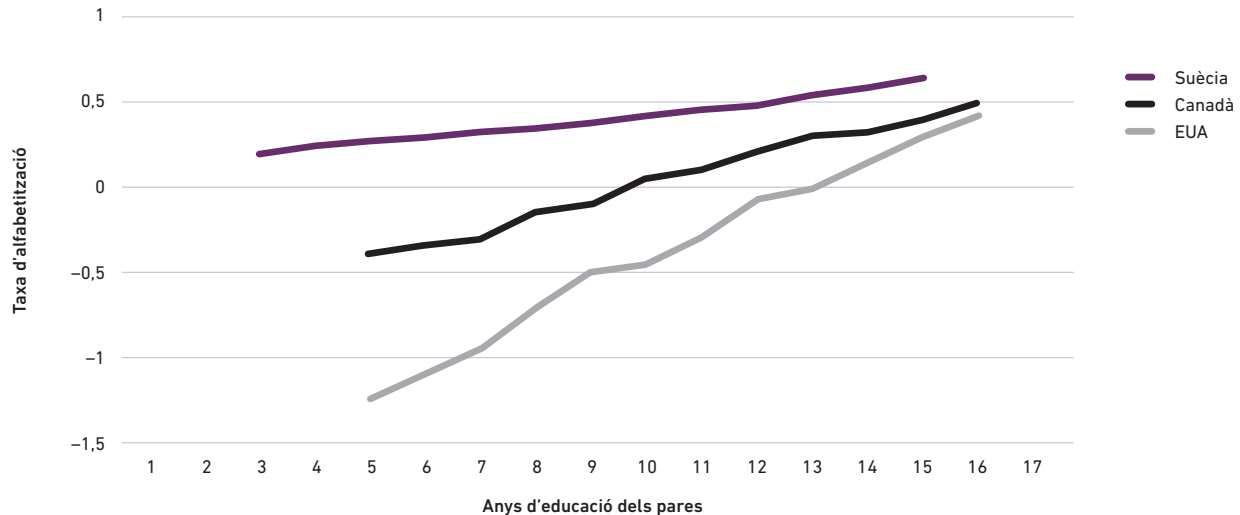
desigualtats de rendes, que a Suècia, amb desigualtats menys profundes. I es pot veure que aquestes diferències en la desigualtat són més grans a la part inferior de la societat, però que fins i tot a la part superior, hi ha un petit avantatge de ser més iguals a Suècia que als EUA. I ens trobem aquest resultat, aquest patró de resultats, una vegada i una altra.

En mostrem uns cinc al nostre llibre *The Spirit Level*, però hem vist més d'una dotzena de *papers* publicats per gent de diversos països, la qual cosa demostra que si es vol generalitzar sobre els efectes de la desigualtat, aquests són més grans a la part inferior, però fins i tot prop de la part de dalt hi ha petits avantatges pel fet de viure en una societat més igualitària.

Ara vull donar-vos una idea clara de l'efecte de la desigualtat sobre la qualitat de les relacions entre nosaltres. Si voleu, de l'ambient social. Avui en dia hi ha treballs de recerca que demostren que les persones estan menys disposades a ajudar-se a les societats més desiguals. Crec, basant-me en les dades de l'Enquesta Europea de Valors, que com

Gràfic 13

Relació entre taxa d'alfabetització i nombre d'anys d'educació dels pares



Font: WILLMS (1997).

més desigual és una societat, menys propensa és la gent a ajudar els veïns, a ajudar les persones amb discapacitat, a ajudar les persones grans. Aquesta relació entre igualtat i confiança està molt ben establerta. Si mireu el gràfic 14, veureu com a les societats més desiguals, és un 15 o 20% de la població el que sent que pot confiar en els altres. En canvi, als països més igualitaris —Suècia, Noruega, Finlàndia, Japó— és el 60%

o fins i tot el 75%, el que sent que pot confiar en els altres.

Avui dia hi ha una gran quantitat de treballs que mostren aquest patró bàsic. El polítleg Robert Putnam (1941), en llibres com *Bowling Alone* o *Making Democracy Work*, no està interessat en la desigualtat, però les seves mesures sobre la fortalesa del capital social a diferents societats estan molt estretament relacionades

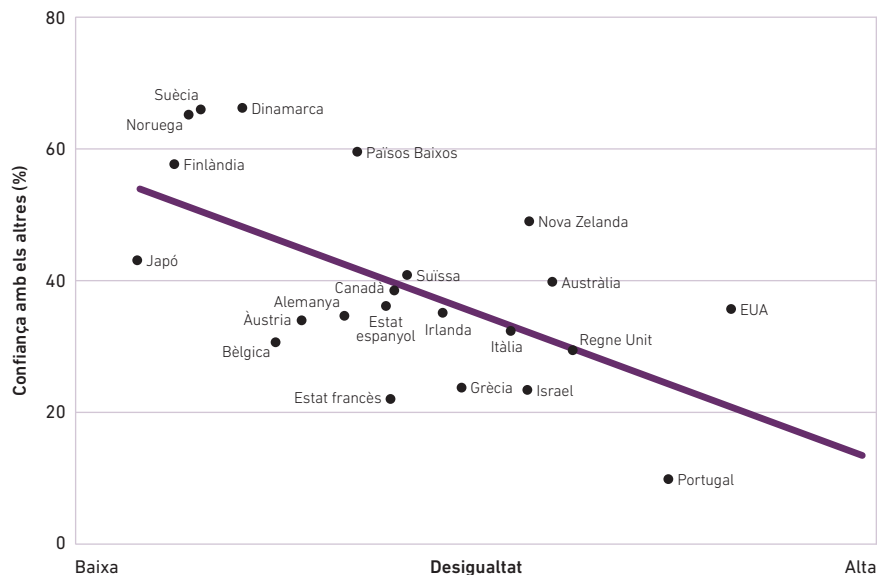
amb la desigualtat. I com dic, avui dia un bon nombre d'articles d'investigació en revistes especialitzades mostren que un dels efectes de la desigualtat és que disminueix la nostra predisposició a ajudar-nos els uns als altres. La vida comunitària es debilita, tenim menys a veure els uns amb els altres i hi confiem menys.

He de dir que vam estudiar totes aquestes relacions entre aquests

En els països més desiguals, els nivells de renda dels pares són molt més importants del que ho són en els països més igualitaris

Gràfic 14

Relació entre desigualtat i índex de confiança en els altres



Font: WILKINSON, Richard i PICKETT, Kate. *The Spirit Level*. Londres: Penguin, 2009.

països. També, com a banc de proves a part, les vam observar als 50 estats dels EUA. D'aquesta manera, vam mirar d'obtenir una mena de comprovació addicional de si els resultats van ser casualitat o quelcom més fonamental. Així, vam fer les mateixes preguntes sobre els estats nord-americans: aquells amb diferències de renda

menors obtenen millors resultats en aquests aspectes? I l'escenari és molt similar.

Així que en el gràfic 15, per exemple, trobem que als estats més desiguals les persones confien menys les unes en les altres. La violència també puja. Aquesta és una de les relacions més ben investigades. El gràfic 16

mostra les taxes d'homicidis per cada milió d'habitants. Entre els estats més igualitaris ronda els quinze homicidis per cada milió d'habitants. Entre els estats més desiguals s'eleva a 150. Passa el mateix entre estats nord-americans i províncies canadenques.

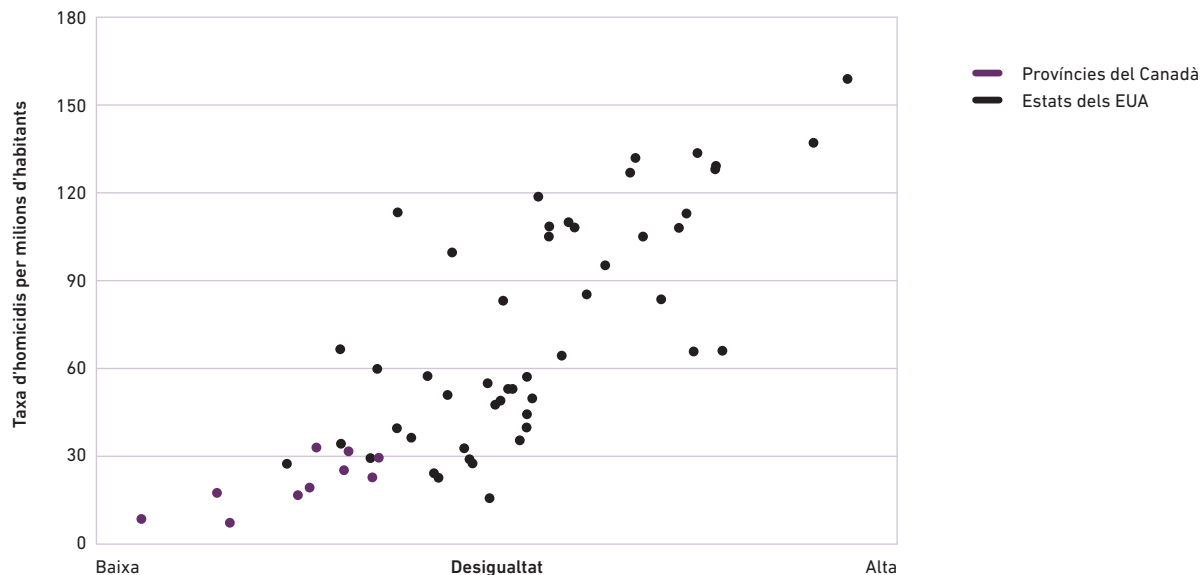
Alguns crítics van dir «Mireu, potser no es tracta de la desigualtat, es tracta de l'ètnia, la barreja ètnica als diferents estats nord-americans». Així que Martin Daly (1944) i Margo Wilson (1942 - 2009), ambdós psicòlegs de la McMaster University al Canadà, van repetir el seu treball, buscant únicament les taxes d'homicidis en els quals l'assassí era blanc, i van mirar la desigualtat de rendes només entre la població blanca en els estats. Doncs bé, van trobar relacions gairebé idèntiques a les que acabem de veure.

Si ens fixem en els països que són molt més desiguals, fins i tot més que els EUA: no és només que les persones no es refiïn les unes de les altres, ni és només que hi hagi més violència, sinó que les persones comencen a defensar-se les unes de les altres. A vegades mostro algunes

Com més desigual és una societat, menys propensa és la gent a ajudar els veïns, a les persones amb discapacitat, a ajudar a les persones grans

Gràfic 16

Relació entre desigualtat i taxes d'homicidis als estats dels EUA i a les províncies del Canadà



Font: WILKINSON, Richard i PICKETT, Kate. *The Spirit Level*. Londres: Penguin, 2009.

tes contextuals addicionals, després de controlar per les característiques individuals. Se segueixen les cohorts al llarg del temps per veure quins són els efectes dels canvis en la desigualtat. O sigui que hi ha recerca molt més sofisticada que la que us he mostrat. El que nosaltres hem mirat de fer ha estat simplement presentar una imatge al públic de la

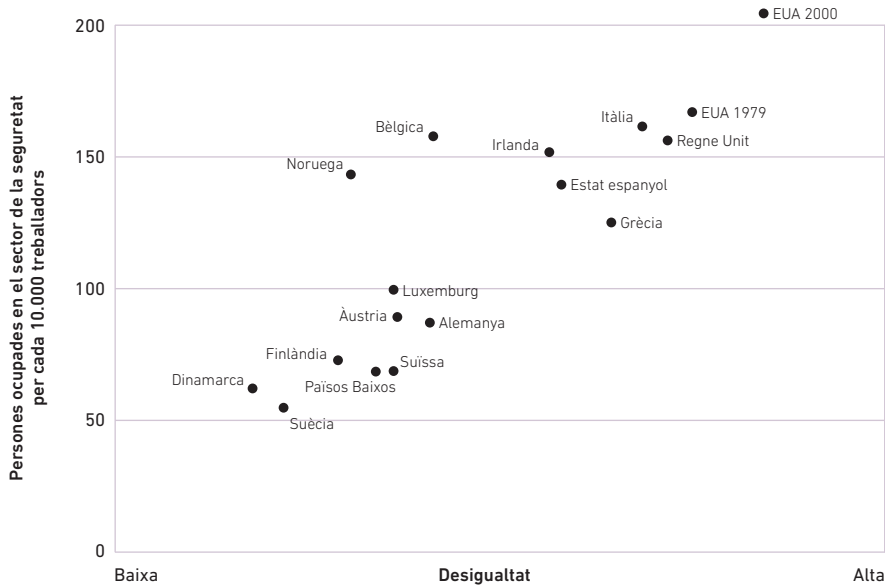
forma més clara i senzilla possible, perquè ningú no llegeix revistes acadèmiques. La investigació es malbarata en gran mesura quan no arriba al públic.

També coneixem els desfasaments temporals, el temps que triga la salut en veure's afectada per un canvi anterior en els nivells de desigualtat.

Tot i que només hem estat analitzant aquests efectes als països rics desenvolupats, hi ha molts papers que estudien algunes de les dades que es poden obtenir dels països més pobres —com ara les taxes de mortalitat o de vegades les taxes d'homicidi—, i allà podem veure de nou la relació entre aquestes variables i la desigualtat. Al gràfic 18 podem

Gràfic 17

Relació entre desigualtat i ocupació en el sector de la seguretat, 2000



Font: WILKINSON, Richard i PICKETT, Kate. *The Spirit Level*. Londres: Penguin, 2009.

veure, per exemple, taxes de mortalitat infantil, i es pot veure com quan els països passen pel llarg procés de creixement econòmic, les taxes de mortalitat infantil s'esfondren en les primeres etapes i després s'aplanen. La línia morada de dalt és la mortalitat infantil als països més desiguals, durant tot el curs del desenvolupament econòmic. I la línia

grisa representa la mateixa variable als països més igualitaris. Així que, com podeu veure, en les primeres etapes del creixement econòmic, el creixement econòmic sí que és important. Però la desigualtat sempre importa. I en els països rics, com l'Estat espanyol, els països de la UE, el PNB per capita realment importa molt poc.

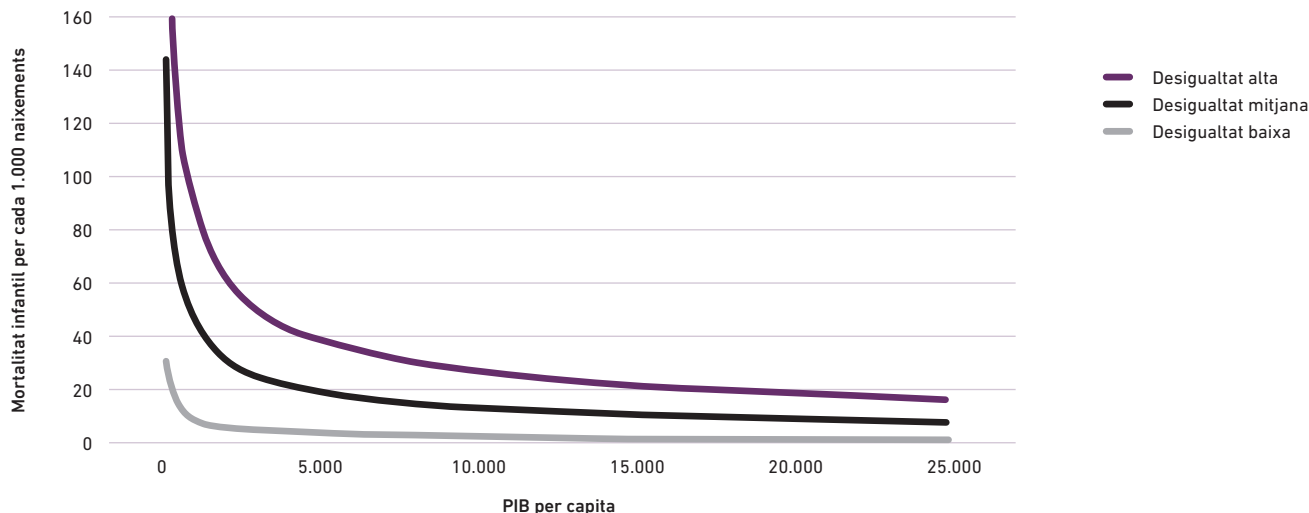
Vull dedicar un moment a parlar del què hi ha darrere les dades. El gran canvi en la nostra comprensió, en una dècada més o menys, mitjançant la investigació de les desigualtats en salut a tot el món, ha estat el descobriment de la importància dels factors de risc psicosocial: els efectes de l'estrès crònic en el sistema immunològic i en el sistema cardiovascular i molts altres processos centrals per a la salut. I els principals grups de factors de risc psicosocial, les principals causes d'estrès crònic, tenen a veure amb l'estatus social baix, les relacions socials febles: no tenir bons models d'amistat, no estar implicat en la vida comunitària, i l'estrès als primers anys de vida.

No és només una espècie de factor difuminat. És tan important com si es fuma o no, per la supervivència. Hi ha 150 estudis sobre l'amistat i la salut, la metaanàlisi dels quals conclou que l'amistat és tan protectora com ho és de perjudicial el fumar. I, com deia, l'estrès en la vida primerenca. Però és que no es tracta de fenòmens separats els uns dels altres. Si penseu en les inseguretats que acompanyen el baix nivell social —la sensació que no s'està

Els estats més igualitaris tenen uns quinze homicidis per cada milió d'habitants. Els més desiguals, s'eleven a 150

Gràfic 18

Relació entre desigualtat, mortalitat infantil i PIB per capita



Font: HALES, HOWDEN-CHAPMAN, SALMOND, WOODWARD i MACKENBACH. A *Lancet*, vol. 354, 1999.

valorat—, són força semblants a les ansietats i inseguretats que es poden experimentar en una primera infància difícil. I l'amistat encaixa en aquest patró, perquè si tens amics, et sents valorat. No sents els mateixos nivells d'inseguretat. Però si creus que les persones t'eviten, que no volen seure al teu costat, que no et conviden a coses... Tots coneixem aquests dubtes, ja sabeu: potser sóc avorrit, potser sóc poc atractiu,

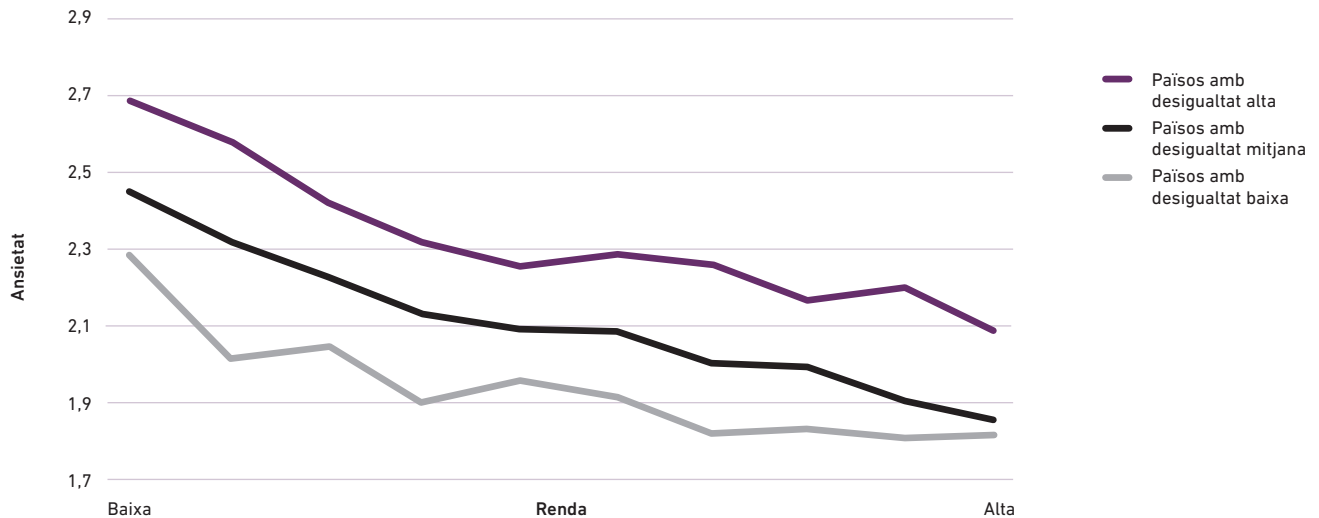
sóc socialment maldestre, creuen que sóc ximple... Tot aquest tipus de dubtes d'un mateix van apilant-se. Hi ha pitjors fonts d'estrès, per descomptat: perdre la casa, ser empresonat o alguna cosa per l'estil; però, afortunadament, només una petita proporció de la població experimenta aquestes coses. En canvi, tots coneixem el que explico, aquestes preocupacions de com ens veuen i ens jutgen els altres.

I de fet, en els experiments psicològics, a les persones que han estat convidades al laboratori psicològic —generalment estudiants voluntaris— se'ls encarrega tasques estressants mentre se'ls controla els nivells de les hormones de l'estrès, mesurant una hormona central per l'estrès anomenada cortisol a la saliva o a la sang. Les psicòlogues Sally S. Dickerson (1976) i Margaret Kemeny (1951) van analitzar 208

A mesura que una societat es torna més desigual augmenta la mà d'obra «de guàrdia», és a dir, els encarregats de protegir-nos els uns dels altres

Gràfic 19

Relació entre desigualtat, ansietat i renda



Font: LAYTE, WHELAN. *A European Sociological Review*, 2014.

estudis d'aquest tipus. I el que els interessava era quin tipus de tasques estressants intensifiquen els nivells de cortisol més sistemàticament. Els experiments eren diferents: en alguns havien demanat a la gent que fes diferents problemes matemàtics, alguns els havien demanat que parlessin amb altres membres del grup, altres van ser gravats en vídeo mentre feien alguna cosa... I aquí es van preguntar: quins estressos

fan pujar els nivells de cortisol? I el que diuen és que són els que estan associats a tasques que comporten una amenaça social-avaluativa; és a dir, les amenaces a l'autoestima o la condició social on altres poden jutjar negativament el teu rendiment.

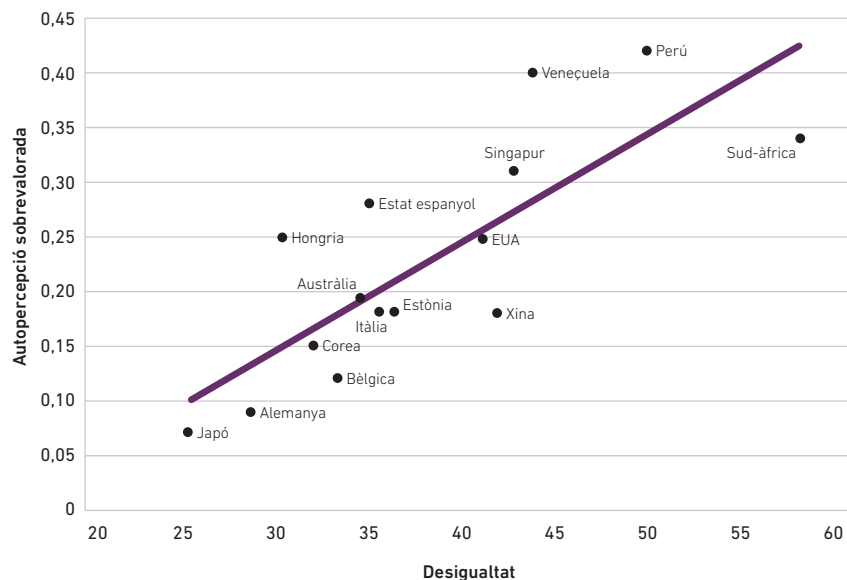
És fàcil veure com es relaciona això amb l'estatus social. Et respecten i t'admiren, o et menystenen i et menyspreen? Tens amics que t'aprecien

i et valoren o més aviat el contrari? I en els països més desiguals, sabem que hi ha nivells alts d'ansietat d'estatus. Al gràfic 19 podeu veure els diferents grups de renda i l'ansietat d'estatus en els països més desiguals. És més alta a l'extrem pobre, però en els països més desiguals, hi ha nivells més alts d'ansietat d'estatus en tota la població. Fins i tot el grup més ric sent més ansietat d'estatus en els països més desiguals.

Hi ha 150 estudis sobre l'ansietat i la salut, la metaanàlisi dels quals conclou que l'amistat és tan protectora com ho és de perjudicial fumar

Gràfic 20

Relació entre desigualtat i l'autopercepció sobrevalorada



.Font: LOUGHNAN (et al.). *A Psychological Science*, 2011

Tots ens preocupem més de com ens veuen i ens jutgen. Per exemple, si et conviden a sortir una nit, potser diràs: no sé si puc suportar la idea de sortir. Ja sabeu, ens hem de preocupar de com ens presentem i de si sabem actuar com cal, i totes aquestes coses que tenen a veure amb l'autopresentació. En relació amb aquest augment de la

preocupació sobre com se'ns veu i com se'ns jutja, hi ha dues reaccions. D'una banda, pots veure't superat pel dubte, l'autoestima baixa i la depressió. Et pot semblar que el contacte social és massa estressant, amb la qual cosa et retires de la vida social, no vols ni contestar el telèfon ni obrir la porta de casa quan sona el timbre. Però l'altra resposta és aquella en la

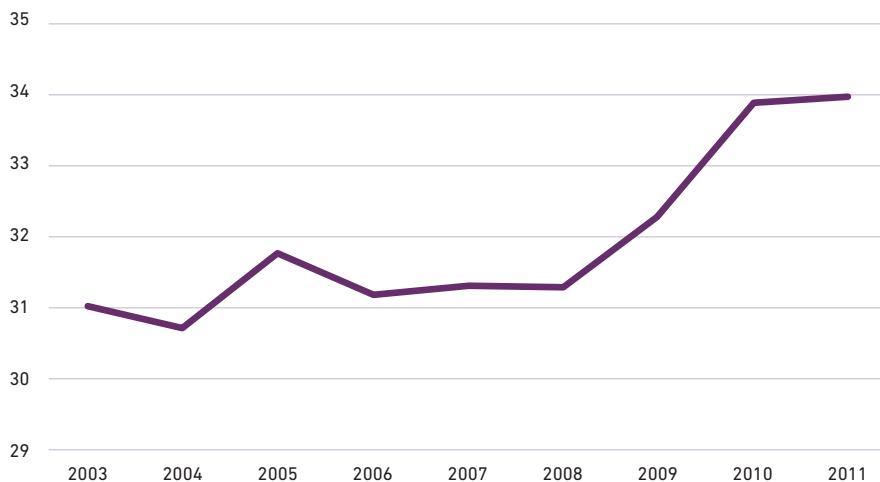
que, en comptes de veure't superat, entres en una dinàmica d'autobombo. Si et sembla que t'estan jutjant tota l'estona, comences a dir, «Bé sóc força bo en això, allò i allò altre»; «Em van ascendir quan era molt jove»; «Vaig treure matricula d'honor a la universitat»; «La meua família, perquè és acomodada, pot fer les vacances a l'altra punta del món». I en comptes de ser modest pels teus èxits i habilitats, comences a fer-ne gala. Entres en un procés d'autobombo, de realçament, de donar-te aires de grandesa, d'autopublicitat.

Així que en l'estudi del qual extrec el gràfic 20, elaborat per un equip internacional, es va preguntar a les persones de cada país com es comparen amb la mitjana. Probablement heu sentit dir que la majoria de les persones, aproximadament el 90% de la població, pensa que són millors conductors que la mitjana. Us creieu més generosos, intel·ligents o atractius que la majoria de la gent? Van conjuminar aquests tipus de dades i van descobrir que en els països més desiguals les persones tendeixen a autoavaluar-se en una categoria més alta. S'apunten a l'autobombo. Així que, o estàs aclaparat per la baixa

L'estrès crònic té efectes negatius en processos centrals per a la salut, i les principals causes d'estrès crònic tenen a veure amb l'estatus social baix i les relacions socials febles

Gràfic 21

Desigualtat d'ingressos a l'Estat espanyol, 2003-2011



Font: Eurostat.

autoestima o comences a ser un narcisista, presumint dels teus èxits i habilitats. I, per descomptat, el consum conspicu puja perquè la forma de demostrar als altres el que valem és pel nostre cotxe, a quina part de la ciutat vivim, la roba que portem, quin tipus de telèfon tenim i tot aquest tipus de coses. Així que aquesta competència d'estatus intensifica el consumisme. El consumisme és una forma molt alienada de demostrar el nostre valor als altres. I com

a resultat, a mesura que augmenta la desigualtat, també puja el deute. En els països més desiguals, la gent treballa més hores, s'endeuten més, estalvien menys, demanen més préstecs i gasten més en béns d'estatus. Com ja he comentat, la desigualtat de l'Estat espanyol ha anat en la direcció equivocada. Al gràfic 21 podem veure dades de 2003 a 2011 que ho mostren. En general als països més desenvolupats, veiem aquest patró. Al gràfic 22 podem veure dades de

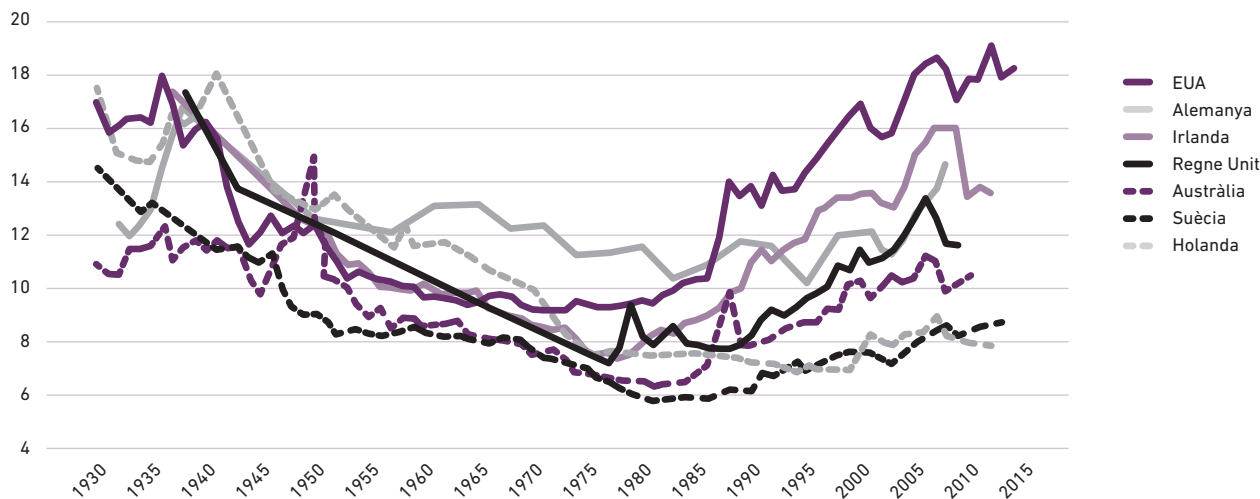
1930, quan la desigualtat comença a baixar, fins al voltant dels anys 1970, i després a partir de 1980. Podeu observar aquests augments de desigualtat. Això és substancialment un reflex, en primer lloc de la pujada, i després de la caiguda, del moviment obrer, el moviment socialista i els partits socialdemòcrates. El gràfic 23 mostra dades nord-americanes, però he vist exactament el mateix per una mitja dotzena de països.

Podem observar, per exemple, la renda que va a parar al 10% superior als EUA —baixa els anys 1930 i després puja els anys 1980— i la proporció de la mà d'obra afiliada als sindicats —va precisament en sentit contrari. No crec que això sigui perquè els sindicats fan millorar els sous. Crec, més aviat, que la proporció d'afiliació als sindicats reflecteix la força de «la veu compensadora», la idea que hi ha una altra manera de funcionar de les nostres societats. I per descomptat, quan aquesta minva, quan hi ha una pèrdua de qualsevol part de la visió i el sentit de determinació dels partits socialdemòcrates i socialistes, el neoliberalisme pren el control i això es reflecteix en l'augment de la desigualtat.

Sabem que als països més desiguals hi ha nivells més alts d'ansietat d'estatus, fins i tot entre els sectors més rics de la població

Gràfic 22

Ingressos rebuts per 1% de la població més rica, 1930-2014 (%)



Font: World Top Incomes Database.

Això es deu sobretot a que els rics s'han allunyat de la resta de nosaltres. El gràfic 24 mostra la diferència d'ingressos dins de les 350 companyies nord-americanes més importants. Compara el salari del director general a dalt de tot, amb el treballador de producció mitjà. Com és de gran la diferència? Entre 1970 i 1980, el director general cobra 30 o 40 vegades més que el treballador de producció mitjà. Però cap al final del segle XX i a la primera dècada

d'aquest segle XXI, aquesta bretxa és deu vegades més gran. Un enorme augment en les diferències de rendes abans d'impostos.

I, de fet, no està relacionat amb el rendiment. El gràfic 25 mostra el rendiment de 429 de les majors empreses nord-americanes. El gràfic divideix els ingressos dels directors generals entre els de la meitat més rica, i els que estaven per damunt i per sota de la mitjana. I en aquesta

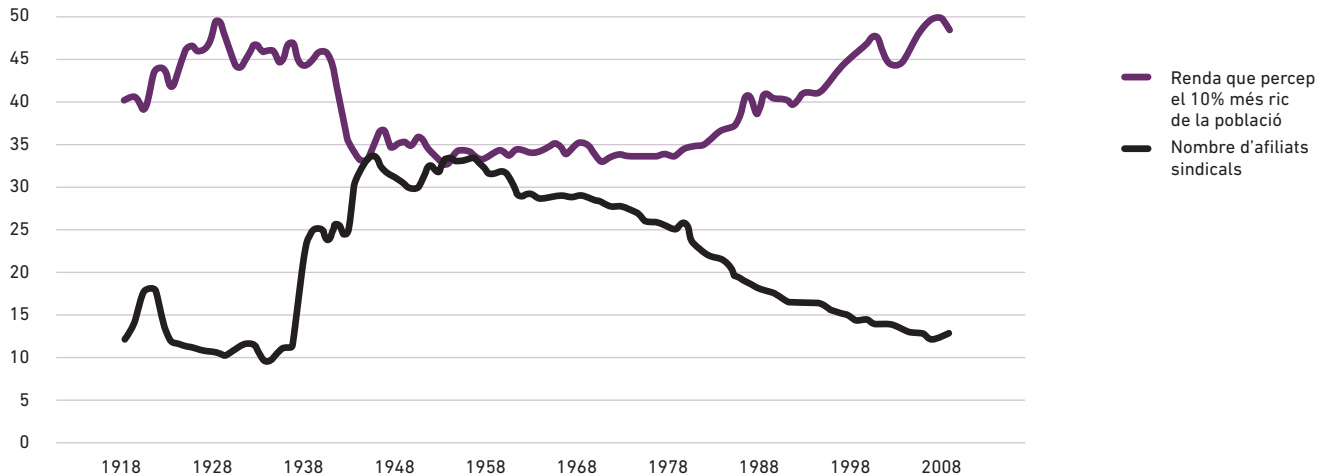
altra part del gràfic tenim la rendibilitat pels accionistes. Quan observem la relació entre ambdues variables veiem que, en realitat, les empreses dels directors generals més ben pagats van menys bé. No es tracta, doncs, de rendiment.

Crec que no podem recuperar la força dels sindicats, no podem reduir la desigualtat per aquí, en part perquè l'estructura industrial ha canviat. El sector serveis és molt

En els països més desiguals, la gent treballa més hores, s'endeuta més, estalvia menys, demana més préstecs i gasta més en béns d'estatus

Gràfic 23

Nombre d'afiliats sindicals i renda que percep el 10% més ric de la població dels EUA, 1918-2008 (%)



Font: World Top Incomes Database i Historical Statistics for the US.

més gran del que era. Però crec que hem de desenvolupar formes de democràcia econòmica. Molts països de la UE tenen alguna disposició, algunes lleis de representació dels treballadors als consells d'administració. Crec que ho hem de reforçar. Crec que també necessitem més incentius per al creixement del sector més profundament democràtic: les societats laborals i les cooperatives. Quan dic cooperatives, em refereixo a les cooperatives de

treballadors, no cooperatives de consum. Les avaluacions d'aquestes estructures més democràtiques no només suggereixen que tenen menys diferències internes de rendes, sinó que també tenen una major productivitat.

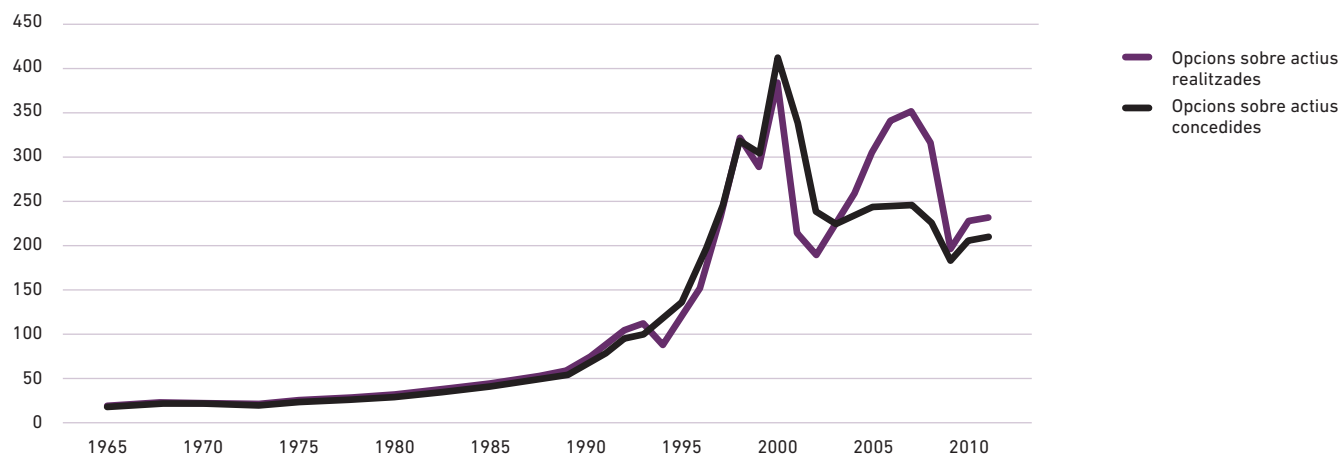
Hi ha molts beneficis en les estructures empresarials més democràtiques. L'adquisició per part del treballadors d'una empresa pot transformar una empresa d'un bé de

propietat, a una comunitat. Potser creus que el teu cap es mereix guanyar el doble del que guanyes tu. Potser creus que ha de rebre cinc vegades més que tu. Però no creus que ha de guanyar 200 o 300 vegades més que tu. Això transforma l'experiència del treball, redistribueix la riquesa. Vull dir, si creieu que el problema plantejat per l'economista Thomas Piketty (1971) —que el creixement dels rendiments del capital per sobre la resta de l'economia

Hi ha molts beneficis en les estructures empresarials més democràtiques

Gràfic 24

Ratio de diferència salarial entre la Direcció General i el treballador mitjà a les 350 empreses nord-americanes més importants, 1965-2010



Font: MISHEL i SABANDISH (2012).

deriva en desigualtat creixent— és real, aleshores el fet que les empreses siguin propietat dels empleats afavoreix la redistribució igualitària del capital i dels seus guanys.

Es pot fer que les empreses siguin més responsables socialment i ambiental. Així que crec que, de la mateixa forma que el moviment socialista, inicialment, tenia l'objectiu a llarg termini de la nacionalització dels mitjans de producció, distribució

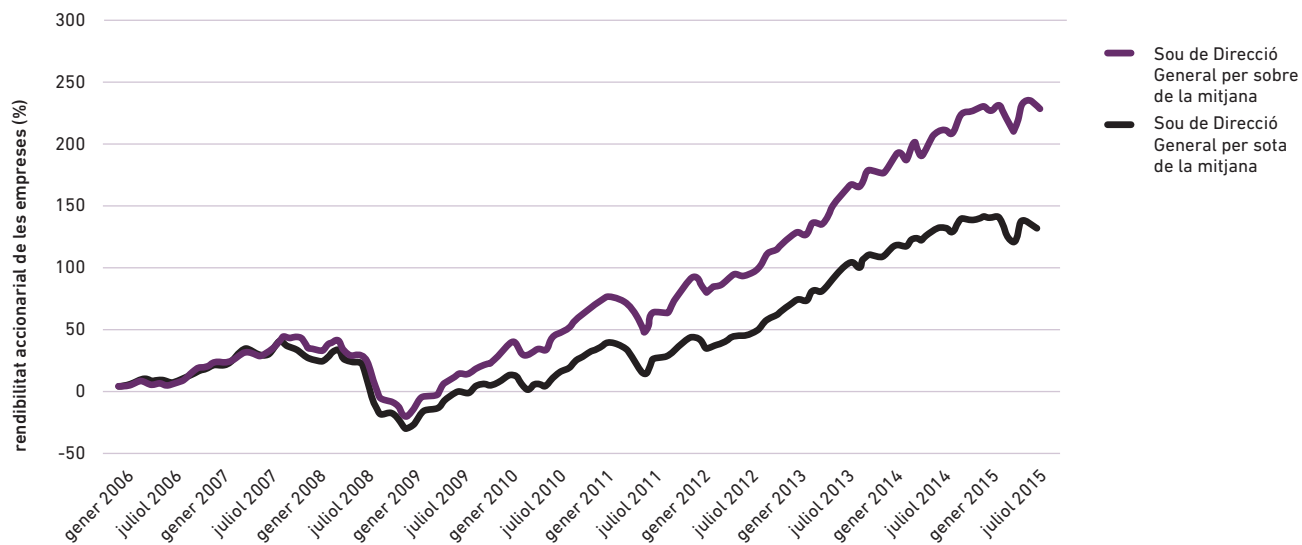
i intercanvi, hem de tenir l'objectiu a llarg termini de la democratització de l'economia. I això també hauria de ser la nostra resposta al terrible poder antidemocràtic i manipulador de les grans corporacions.

Gràcies. ■

**Hem de tenir l'objectiu de democratitzar l'economia.
Això hauria de ser la nostra resposta al terrible poder
antidemocràtic i manipulador de les grans corporacions**

Gràfic 25

**Relació entre sou de la Direcció General i beneficis
de les 429 empreses nord-americanes més importants, 2006-2015**



Font: MARSHALL (2016).